

govu nacionalno integracijskom sustavu uočavaju se dvije faze, faza jugoslavenstva i faza hrvatstva. Premda naoko međusobno suprotstavljene u Pavlinovićevu se ideološkom sustavu posve ne isključuju jer je u prvoj samo jače istaknuto jugoslavenstvo a u drugoj hrvatska nacionalna ideja. Prihvativši hrvatstvo Pavlinović ne napušta jugoslavensko što je specifično za ovog našeg političara. Znanstveni skup je lik M. P. rasvijetlio sa svih strana. Otkrio nam je polivalentnu i svestranu osobu koja je svoje kreativne sposobnosti probala u raznim područjima života i rada. Iz priloga je vidljivo da je M. P. po mnogočemu naš suvremenik i da nam u današnjim međunacionalnim odnosima Pavlinovićevo djelo po mnogočemu može koristiti. Zato ga moramo dobro upoznati, treba čitati ono što je Pavlinović pisao i govorio. U tome nam ova knjiga uvelike pomaže.

Dr. Franko Mirošević

MARIJAN MATICKA: AGRARNA REFORMA I KOLONIZACIJA U HRVATSKOJ OD 1945. DO 1948.

Školska knjiga, Zagreb 1990.

U agrarnoj državi agrarni odnosi uvijek su bili ključni problem, pogotovo ako veliki broj njezina stanovništva nema dovoljno zemlje da bi osigurao vlastitu egzistenciju i ako je ta zemlja bila u vlasništvu uskog sloja privilegiranih građana. Knjiga dr. Marijana Matičke Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948. obrađuje upravo taj problem. Agrarna reforma i kolonizacija važno je razdoblje naše povijesti nakon završetka II. svjetskog rata u kojem je došlo do značajnih promjena u posjedovnim odnosima i velikog pokreta stanovništva.

Knjiga se dijeli na uvod i četiri poglavlja u kojima se analiziraju uvjeti i okolnosti za provedbu agrarne reforme i kolonizacije te pravni akti na kojima se to temeljilo. Detaljno se zatim obrađuje sam proces kolonizacije pučanstva Hrvatske u Vojvodinu. U svezi s tim autor analizira način stvaranja i raspodjelu zemljišnog fonda podastirući detaljno kvantitativne pokazatelje.

Opisujući povijesne uvjete i okolnosti u provedbi agrarne reforme i kolonizacije, autor konstatira da se ona zbila nakon završetka narodnooslobodilačkog rata, u doba izgradnje narodne vlasti i djelatnosti KPJ kao dominantne snage u odredbi pravca društvenog razvoja. Analizirajući te uvjete detaljno se obrazlaže proces u kojem je nova vlast zakonodavnom inicijativom poništavala intervencije kvislinških snaga u posjedovne odnose ali i napore što ih je ona ulagala u obradu napuštenih (napose konfisciranih) posjeda suradnika okupatora i sprečavanje samovoljnog zauzimanja posjeda te obnovu gospodarski upropaštene zemlje (posebno na selu). U svezi s tim zaključuje se kako su se agrarna reforma i kolonizacija uklapale u programske smjernice KPJ i njezina gledišta o rješavanju seljačkog agrarnog pitanja.

Autor smatra da su upravo tim aktivnostima radikalno dovršene promjene u imovinskim odnosima do kojih je bilo došlo u Jugoslaviji pa dakle i u Hrvatskoj pri provedbi agrarne reforme između dvaju svjetskih ratova. Dakle, proces se u svom globalu sagledava u kontekstu agrarnih odnosa i u međuratnom razdoblju i u toku narodnooslobodilačkog rata, s tim što se detaljno razmatraju prilike na selu i sve političko zakonodavne pripreme za provođenje agrarne reforme i kolonizacije. Mišljenje je autorovo da su to bile prve važnije mjere što ih je nova vlast poduzela radi promjene vlasničkih odnosa u mirnodopskim uvjetima. Pritom dolazi do zaključka da je osnovni kriterij razvlašćivanja bio proizvodni odnos i količina zemlje u vlasništvu, a ne odnos prema okupatorima i domaćim izdajicama, što je inače bio kriterij u doba rata i neposredno nakon njegova završetka. Obrazlažući to autor konstatira da je Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji proklamiralo načelo o pripadanju zemlje samo onima koji je obrađuju ali i to da se zemlja seljacima dodjeljivala u privatno vlasništvo. U skladu s tom zakonskom normom, tvrdi autor, zemlju su izgubili

svi veleposjednici, poduzeća, banke i dioničarska društva dok je vlasništvo zemlje u posjedu crkava i sličnih vjerskih institucija bilo ograničeno na 10 ha, a za seljački maksimum određeno je, ovisno o pojedinim krajevima i broju članova obitelji najviše 35 ha (u Hrvatskoj 30 ha) zemlje. Posebno se razmatra kolonizacija iz Hrvatske u Vojvodinu. Podaci se prezentiraju za cijelu Hrvatsku, prikazani po tadašnjim okruzima i oblastima, odnosno unutar regionalnih cjelina.

Sumirajući procese kolonizacije utvrđuje se kako su osnovni korisnici agrarne reforme i kolonizacije bili siromašni seljaci i državni poljoprivredni sektori (u Hrvatskoj 95.915 obitelji mjesnih agrarnih interesenata, odnosno 406.274 osobe). Taj broj obitelji tvrdi autor, dobio je 94.002 ha zemlje radi povećanja posjeda. Iz Hrvatske je koloniziralo 12.157 obitelji, ili 58.230 osoba, kojima je dodijeljeno 47.109 ha zemlje. Prema tome, u Hrvatskoj je bilo 108.072 obitelji individualnih korisnika agrarne reforme i kolonizacije, odnosno 464.504 osobe što im je dodijeljeno ukupno 141.111 ha. Osim toga, prema programu savezne kolonizacije iz Hrvatske je otišlo oko 10.500 obitelji.

Prema autorovu mišljenju agrarna reforma i kolonizacija imale su različito značenje za pojedine krajeve Hrvatske. U pasivnima i prenapučenima (Kordun, Lika, Dalmacija) težište je bilo na iseljavanju seljačkog stanovništva u nizinske krajeve Vojvodine, odnosno Slavonije i Baranje. U ravničarskim krajevima bilo je obradive zemlje, ali tu je veliki broj mjesnih interesenata i pridoših kolonista. Zbog toga je opet veliki broj seljaka dobio malu količinu zemlje.

Iz teksta je vidljivo da su znatne količine zemlje (241.219) iz zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije zadržane u državnom vlasništvu, a manji su iznos dobile seljačke radne zadruge (8.160). Prema tome najviše zemlje, i to oranica pripalo je mjesnim agrarnim interesentima i kolonistima u Slavoniji. Agrarnom reformom i kolonizacijom završava se proces oblikovanja slobodnog seljačkog posjeda. On je, najvećim dijelom, ulazio u kategoriju malog posjeda od 2 do 5 ha, te vrlo malo veći od 10 ha. Mogućnost za privatne zemljišne posjede veće od 30 ha potpuno su ukinute. Takvi imovinski odnosi, po autorovu mišljenju uzrokovali su svaštarsku proizvodnju i jačanje autarhije u poljoprivrednoj proizvodnji.

Detaljnijom analizom postupaka u provedbi agrarne reforme i kolonizacije autor dolazi do zanimljivih podataka o tome da su kolonisti dobili zemlju konfisciranu od pripadnika njemačke narodnosti, dok su mjesnim agrarnim interesentima dodijeljeni posjedi oduzeti od crkava i sličnih institucija, odnosno seljačka zemlja veća od utvrđenog maksimuma te zemlja ostalih takvih kategorija vlasnika.

Agrarnom reformom i kolonizacijom, tvrdi autor, oštro su pogođene pozicije kapitala na selu, pa se njima u svezi s tim likvidira sloj veleposjednika, rentijera i bogatih seljaka. Dakle, mijenja se socijalni položaj i smanjuju mogućnosti političkog utjecaja i učinka pojedinih grupa i slojeva.

U dijelu knjige u kojem se razmatraju ratne posljedice na selu, konstatira se da su one uzrokovale velike poremećaje u poljoprivrednoj proizvodnji (uništen stočni fond, poljoprivredni alati i strojevi, zapuštena obrada zemlje, poremećene komunikacije i drugo) što je bio uzrok da se smanji poljoprivredna proizvodnja i bitno oslabi opskrbljenost stanovništva osnovnim životnim potrebama. Prehrana ljudi osiguravala se, uz goleme teškoće, i na najosnovnijim namirnicama.

Posebna vrijednost ovog djela su njegovi kvantitativni pokazatelji (tablice, sheme i slike) koje se prezentiraju u tekstu i posebnim prilogima. Tablični pregledi u Prilogima sadrže po određenoj koncepciji razvrstane relevantne brojčane podatke o agrarnoj reformi i kolonizaciji pogodne za analizu ostalih pitanja iz te problematike.

Čitajući ovaj tekst dolazi se do zaključka da su agrarna reforma i kolonizacija bile izuzetno važne društvene pojave u našem poslijeratnom razvitku. U njihovu se ostvarivanju mobiliziraju znatne društvene snage s velikim brojem ljudi, pa su tako one pridonosile i političkom opredjeljivanju masa.

U vremenu kad se naša prošlost politizira i kad se njome koristi za probitak dnevne politike, ova knjiga, na temelju izvornih dokumenata, pruža svu istinu o kolonizaciji i pobija sve neistinite i zlonamjerne priče da je nova, poslijeratna hrvatska vlast kolonizaciju organizirala protiv interesa srpskog naroda u Hrvatskoj.

Monografija Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od godine 1945. do 1948. ide u red onih knjiga naše historiografije koje znanstvenom metodom istražuju teme iz razdoblja poslije 1945. godine. S obzirom na sadržaj koji prezentira i relevantne podatke što ih predočuje, ona uvelike pridonosi uviđanju društvenog razvoja Hrvatske u prvim poslijeratnim godinama.

Dr. Franko Mirošević

ANALI ZAVODA ZA POVIJESNE ZNANOSTI JUGOSLAVENSKE
AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI U DUBROVNIKU

sv. XXVIII, Dubrovnik 1990., str. 252.

U radu Mlečani u Dubrovniku i Dubrovčani u Mlecima kao vlasnici nekretnina u XIV stoljeću (str. 7—39) Bariša Krekić istražuje ovaj, dosad zanemareni vid dubrovačko-mletačkih odnosa. Na temelju arhivskih istraživanja autor utvrđuje da su znatno brojniji slučajevi kad Mlečani posjeduju kuće, vinograde i zemljišta na dubrovačkom teritoriju, nego kad Dubrovčani posjeduju nekretnine u Veneciji. Takav odnos je posljedica činjenice da su Mlečani gospodarski veoma značajna društvena skupina u Dubrovniku. To je vidljivo i iz načina njihovog stjecanja nekretnina — uglavnom se radi o naplati dospjelih dugovanja. Zato ih novi vlasnici nastoje što prije prodati. U isto vrijeme Dubrovčani generacijama zadržavaju vlasništvo nad kućama u Veneciji kao značajan izvor prihoda.

Operacije s nekretninama s obje strane vrše uglavnom vlastela. Kod Dubrovčana sudionici se mogu svesti na svega sedam najznačajnijih i najutjecajnijih obitelji XIV i XV st.

Krajem XIV st. opada broj Mlečana u Dubrovniku, a istodobno raste broj Dubrovčana u Veneciji. Autor drži da je ta pojava uvjetovana gospodarskim, a ne političkim čimbenicima, unatoč promjenama iz 1358. godine.

Posjedovanje nekretnina utjecalo je na učvršćenje ionako veoma brojnih i složenih veza Mletaka i Dubrovačke komune.

Rad Milka Brkovića Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane u Dubrovniku (str. 41—61) govori o devet latinskih povelja i pisama što su ih bosanski vladari u srednjem vijeku izdali Dubrovniku. Daje se kritički osvrt na tekstove i različitu transkripciju, opisuju i analiziraju diplomatske formule, te analizira historijski sadržaj.

Matrikulu (statut) bratovštine u Podimoću u Dubrovačkom primorju objavljuje Josip Lučić (str. 63—69). U popratnom tekstu pisac, nakon kraćeg pregleda historiografije o dubrovačkim bratovštinama, analizira ovu izvangradsku, dosad nepoznatu. Osnovana je 1578. god., a matrikula joj je od Malog vijeća odobrena siječnja 1592. Obzirom na sadržaj ne izdvaja se od dosad poznatih izuzev izričite zabrane lihve i prilježništva, što predstavlja »stanovitu osebjnost ove matrikule«.

Doprinos biskupa Đivovića dubrovačkoj likovnoj baštini istražio je Cvito Fisković (str. 71—98). Josip Nikola Đivović (1693—1762), rođen je u Orebiću (Pelješac), spada u onaj brojni red Dubrovčana koji unatoč životu dalekod od domovine zadržavaju s njom vrlo čvrste veze. O tome svjedoči sačuvana bogata prepiska između kasnijeg srijemskog biskupa i dubrovačke vlade. (Uz pisma u Dubrovnik su stizale zlatne i srebrne medalje.) O Đivovićem ugledu u domovini najbolje svjedoči želja Dubrovčana da ga učine svojim nadbiskupom čemu se suprotstavlja Marija Terezija. U članku se raspravlja o najvećem oltaru u dubrovačkoj katedrali, svetog Ivana Nepomuka, koji je biskupova narudžba, te prvi put objavljuje Đivovićev portret.

Kameni namještaj dubrovačkih kuća i palata obradio je Duško Živanović (str. 99—144), kao koristan doprinos boljem poznavanju dubrovačke arhitekture. Rad je nadopunjen sa XIV listova arhitektonskih crteža materijala.

Niko Kapetanić i Nenad Vekarić su istraživali Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike (str. 145—167). Uočen je sukob dvaju onomastičkih sustava, dotadašnjeg naradno-slavenskog i novog dubrovačko-katoličkog. Pobijedio je, naravno, ovaj drugi, ali ipak uz slavenske preostatke.

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

R A D O V I 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb